

Recenzje

DOI: 10.19195/0137-1150.164.15

Бојовић Злата, *Историја дубровачке књижевности*, Српска књижевна задруга књ. 711, Београд 2014, ss. 525.

Na fenomen kulturowy współczesnego Dubrownika, kojarzonego głównie z ekskluzywną atrakcją turystyczną, starym miastem wpisanym na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego UNESCO, wpłynęły w głównej mierze warunki geograficzne i bogata historia, wyróżniająca to miasto spośród innych atrakcyjnych miejsc na wybrzeżu adriatyckim.

Pełne uzasadnienie wyodrębnienia literatury dubrownickiej spośród innych literatur południowosłowiańskich wymaga, zwłaszcza dla czytelnika spoza tego regionu, przywołania argumentów historycznych świadczących o szczególnym statusie politycznym Dubrownika w dawnych wiekach.

Osada o nazwie Ragusa, założona w VII wieku przez ludność romańską, w dokumentach z XI wieku zwana przez większość słowiańską Dubrownikiem, kształtowała swoją odrębność jako wolny ośrodek kupiecki. Z początkiem XIII wieku Dubrownik dostaje się pod panowanie Bizancjum, aby w XIV przyjąć zwierzchność Wenecji, a następnie Węgier, potem zaś Turcji. Były to jednak zależności pozorne, ograniczające się do płacenia niezbyt wygórowanych danin. Miasto stopniowo przekształcało się w niezależną republikę rządzoną przez patrycjat odwołujący się wprawdzie do romańskich korzeni, ale — podobnie jak całe miasto — już w XV wieku jednolicie słowiański. Miasto zawdzięczało bogactwo przede wszystkim rozwojowi handlu — zarówno morskiego (flota skutecznie konkurowała z wenecką), jak i lądowego, który zapewniała zręczna dyplomacja, umiejętnie lawirująca pomiędzy silnymi organizmami państwowymi Śródziemnomorza. Władzę sprawowała rada złożona z przedstawicieli możnych rodów kupieckich i wybieranego na krótkie kadencje księcia, zwanego rektorem. Wzrostowi gospodarczemu towarzyszył rozkwit kultury, której szczytowe osiągnięcia przypadają na wiek XV–XVII. Z czasem jednak, gdy żegluga śródziemnomorska zaczęła tracić na znaczeniu na skutek wielkich odkryć geograficznych, nastąpiło załamanie prosperity, zwłaszcza po katastrofalnym trzęsieniu ziemi w 1667 roku. Dzieje Republiki Dubrownickiej zamyka rok 1806, gdy miasto otworzyło bramy przed wojskiem Napoleona. Paradoksalnie, armia francuska niosąca na sztandarach hasła wolności, równości i braterstwa, pozbawiła tej wolności niewielkie państwo-miasto, wcielając republikę w 1808 roku do Królestwa Italii. Po klęsce Napoleona Dubrownik znalazł się pod zwierzchnością Austrii, na dalekich obrzeżach wielonarodowościowej monarchii Habsburgów, po jej upadku zaś — w obrębie powstałego po I wojnie światowej Królestwa Serbów, Chorwatów i Słoweńców, a następnie Jugosławii.

Skrótowy zarys dziejów Dubrownika pozwala na podkreślenie jego odrębności, opartej na występującej tu jedności czasu i miejsca. Literatura dubrownicka budowana była na tradycji łączącej ustne przekazy legendarne, opowieści pseudohistoryczne i elementy historii rzeczywistej ściśle

z tym miejscem związanej. Na ten spłot różnych narracji o najdawniejszej historii zwraca uwagę Zlata Bojović, belgradzka autorka wydanej jesienią 2014 roku *Historii literatury dubrownickiej*, zamykając rozważania wstępne stwierdzeniem, że od VII do XIV wieku Dubrownik zbudował swoją tożsamość i samoświadomość, opartą na poczuciu wspólnoty, ducha obywatelskiego stojącego na straży wolności. Do tych trafnych, lecz bardzo skrótowo wyłożonych założeń autorskich warto dodać inne komponenty pozwalające na osobne traktowanie literatury dubrownickiej. Jest to w pierwszej kolejności jej wyraźnie ograniczona przestrzeń, lokacja na ściśle określonym terytorium. Istotne jest też to, że literatura dubrownicka powstawała i funkcjonowała w wąskim kręgu twórców i odbiorców, dla niewielkiej publiczności literackiej, doskonale obywając się bez drukarni, na którą bogate miasto było stać, ale m.in. ze względów politycznych władze uznały, iż bezpieczniej będzie drukować w oficynach włoskich. Wiele wybitnych dzieł literackich pozostawało całe wieki w licznych kopiach rękopiśmiennych, które doskonale spełniały rolę środków przekazu. Przekonanie o specyfice miejsca, z elementami poczucia wyższości, przejawia się też w niechętnym przedstawieniu twórców dubrownickich do obcych, w tym także dalmatyńskich sąsiadów, z pobliskiego Splitu czy nieodległej Korčuli, o czym zresztą wielokrotnie wspomina autorka w dalszych częściach omawianej książki. Istotnym wyróżnikiem literatury dubrownickiej jest także jej postać językowa. Pozostawiając dalszym rozważaniom kwestie szczegółowe — funkcjonowanie w obiegu literackim także łaciny i języka włoskiego — warto tu zwrócić uwagę, że niejednokrotnie wśród twórców i tłumaczy pojawia się określenie „język dubrownicki” (*jezik dubrovački*).

Przytoczone tu osobliwości literatury dubrownickiej uświadamiają także złożoność materii badawczej, z którą musi się zmierzyć jej badacz. Mamy tu wprawdzie do czynienia z pisarstwem o ograniczonym zasięgu terytorialnym, a także czasowym (do początków XIX wieku), ale prócz dzieł drukowanych poza Republiką Dubrownicką, przedrukowywanych mniej lub bardziej rzetelnie w czasach późniejszych, w zasobach archiwalnych samego miasta pozostają liczne dokumenty stanowiące świadectwo bujnego życia kulturalnego. Wiele materiałów kryją archiwa Wenecji, a także innych miast włoskich oraz dalmatyńskie biblioteki klasztorne i prywatne, gdzie znalazły się liczne zbiory liryki okolicznościowej. Autorka *Historii literatury dubrownickiej* od kilkudziesięciu lat wydobywa, kompletuje i komentuje różnorakie przejawy raguzańskiego życia literackiego, aby zebrać je ostatecznie w imponującej, liczącej ponad 500 stron monografii. Książka Zlata Bojović jest pierwszą pełną syntezą literatury dubrownickiej uwzględniającą zarówno zachodzące w niej procesy rozwojowe jak i szerszy kontekst europejski. Pionierską zasługą belgradzkiej badaczki jest też dokonana przez nią periodyzacja tej literatury. Cztery zasadnicze rozdziały książki dotyczą kolejno humanizmu (*Putevi humanizma*), renesansu (*Vek renesanse*), baroku (*Epoha baroka*) i oświecenia (*Dubrovačko prosvetiteljstvo*). W obrębie każdej z tych epok autorka śledzi kolejne jej fazy rozwojowe, formacje stylistyczne, reprezentatywnych twórców i ich dzieła. Nie byłoby to możliwe, podkreśla Zlata Bojović w licznych wywiadach prasowych udzielanych po ukazaniu się książki, bez wcześniejszych badań nad literacką spuścizną Dubrownika. Mają one bogatą historię sięgającą jeszcze drugiej połowy XIX wieku, naznaczoną wielkimi nazwiskami sławistów tej miary co Vatroslav Jagić, Milan Rešetar, Mihovil Kombol. Od stu lat można mówić o belgradzkiej szkole raguzologii, którą reprezentowali m.in. Pavle Popović, Petar Kolendić, Dragoljub Pavlović i Miroslav Pantić. Szkoda, że zabrakło w omawianej monografii zestawienia choćby ważniejszych opracowań wcześniejszych, na które autorka powołuje się w tekście, nie zawsze opatrując przypisem wspomnianego autora.

Wielowiekowe istnienie odrębnej literatury starego Dubrownika otwiera epoka średniowiecza, w której dają się zaobserwować zjawiska typowe dla całej kultury europejskiej. Pozostający w kręgu (*latinitas*) katolicki Dubrownik chłonał i przetwarzał bogate piśmiennictwo religijne, przyswajając także wędrowne opowieści świeckie takie jak np. *Romans o Aleksandrze* (*Aleksandrida*) czy *Romans o Troi* (*Roman o Troji*). Przekłady i przeróbki tych dzieł były pierwszą szkołą języka ludowego podniesionego do rangi języka kultury. Za drugą istotną cechą najdawniejszego piśmiennictwa dubrownickiego uznaje autorka żywą obecność pisma słowiańskiego, cyrylicy, któ-

rą posługiwali się także duchowni katolicy. Żywotność literatury średniowiecznej potwierdzają rękopiśmienne zbiory tekstów — przekładów i przeróbek — powstałe na początku XVI wieku, kiedy już nastąpił rozkwit humanizmu i renesansu.

Idee humanizmu dotarły do Dubrownika w pierwszej połowie XV wieku dzięki kontaktom z uniwersytetami europejskimi i zaowocowały dziełami pisanymi po łacinie z zakresu m.in. filozofii, prawa, estetyki i historii, wedle reguł odnowionej antycznej prozy naukowej, z licznymi odniesieniami do autorów starożytnych. Szacunek wobec spuścizny antycznej przejawiał się w kompletowaniu bibliotek; wielkie zasługi położył na tym polu Ivan Stojković. Szczególne znaczenie w budowaniu tożsamości miasta-republiki miały prace historyczne. Bieżące potrzeby polityczne, a zwłaszcza zagrożenie tureckie, skłaniają Feliksa Petančicia do opracowania dziejów Turcji (*Genealogia Turcorum imperatorum, Historia Turcica*); zasłużony dla rozwoju szkół dubrownickich Włoch Filip de Diversis, pozostawia *Opis Dubrownika* z rozległym kontekstem historycznym, a Ludovik Crijević Tuberon w nieopublikowanym za jego życia dziele *Commentaria suorum temporum*, biorąc za wzór wielkich historyków antycznych Cycerona i Cezara, gromadzi rozległą wiedzę na temat dramatycznych wydarzeń na Bałkanach w końcu XIV wieku. Pierwsza generacja humanistów dubrownickich skupiona na doskonaleniu odnowionego języka łacińskiego, wprowadzając nowe treści i naśladowując poetykę, a zwłaszcza metrykę starożytnych, przygotowała grunt dla rozkwitu humanizmu w końcu XV i w pierwszych dziesięcioleciach XVI wieku, w dziełach takich autorów, jak Ilija Crijević, Jakov Bunić i Damjan Benešić. Główną zasługą pierwszego z nich był poemat historyczny *De Epidaurō* z 1505 roku potwierdzający romańską przeszłość Raguzy — Dubrownika, a także liryka patriotyczna, miłosna, satyryczna, moralizatorska i religijna, która zyskała zaszczytne miano wzorowej „*elegantiae latinitas*”, a Crijević wyróżniony został tytułem *poeta laureatus*. Pogarda wobec niedoskonałego jego zdaniem języka ludowego, wyrażona w określeniu „*ilirskie wrzaski*” (*ilirska kreštanja*) zdomowała się w wielu późniejszych opracowaniach. Drugi z autorów, Jakov Bunić, wszedł do literatury jako autor pierwszego humanistycznego poematu o życiu i śmierci Chrystusa.

Głównym wyróżnikiem dubrownickiej literatury renesansowej, której początki obserwuje autorka omawianej książki już w latach dwudziestych XV wieku był język: wschodniohercegowiński dialekt sztokawski o wymowie ijekawskiej. Przed szczegółową charakterystyką pisarzy i ich dorobku Z. Bojović wyodrębnia trzy fazy rozwojowe dubrownickiego renesansu. W najwcześniejszej dostrzega przede wszystkim rozwój poezji inspirowanej przez twórczość Petrarcki i jego włoskich naśladowców. Najwybitniejsi przedstawiciele tego okresu to Šiško Menčetić i Džore Držić, a ilościowe bogactwo szybko skonwencjonalizowanej poezji w duchu petrarkizmu potwierdza zbiór Nikšy Ranjiny z 1507 roku, gdzie autorka odnajduje także wpływy pieśni ludowych. W drugiej fazie renesansu, w latach trzydziestych-sześćdziesiątych XVI wieku, następuje w poezji dubrownickiej znaczne poszerzenie zakresu tematycznego i dalsze doskonalenie języka. Bujnie rozwija się poezja satyryczna i okolicznościowa (listy, epitafia, epitalamia) niejednokrotnie dokumentująca różne przejawy życia literackiego. W twórczości debiutującego wcześniej Mavra Vetranovicia, reprezentującego renesans chrześcijański, dostrzega autorka pełny wachlarz gatunków i form właściwych tej epoce. Największym jej osiągnięciem był jednak rozwój dramatu, któremu Z. Bojović poświęca obszerny podrozdział *Procvat drame*, wychodząc od opisu funkcjonowania teatru w życiu Dubrownika, poprzez charakterystykę gatunków i ich licznych odmian, aby następnie omówić szczegółowo dokonania najwybitniejszych autorów: M. Vetranovicia, Nikoli Najleškovicia i Marina Držicia, którego różnorodne utwory dramatyczne znakomicie i z humorem oddają realia czasu i miejsca niosą treści ponadczasowe, zapewniające mu trwałą obecność na deskach scenicznych. Obszer-na, prawie czterdziestostronicowa analiza twórczości M. Držicia ma wszelkie cechy pozwalające traktować ją jako monografię pisarza. Obraz drugiej fazy renesansu dubrownickiego uzupełniają charakterystyki poetów *minorum gentium*, wywodzących się już nie tylko z patrycjatu, lecz też ze stanu kupieckiego (jak np. Mato Hispani czy Nikola Dimitrović), posługujący się udanie także językiem włoskim (Mario Kabožić w poezji satyrycznej).

Trzecia faza renesansu dubrownickiego rozpoczyna się w latach sześćdziesiątych XVI wieku i naznaczona jest nawrotem do liryki, w której autorka obserwuje odejście od petrarkizmu, a nawet od tematyki miłosnej (Antun Sasin). Najwybitniejszą postacią wśród poetów był Dinko Ranjina piszący i drukujący swoje wiersze po włosku, a także w języku rodzimym. Na schyłek epoki przypada także twórczość ostatniego petrarkisty, Dominka Zlatarića, w którego starannie wypracowanej liryce (*Pjesni razlike*) pojawiają się już pierwsze motywy barokowe. Zlatarić zasłużył się też literaturze dubrownickiej jako tłumacz. Ten rodzaj działalności pisarskiej omawia Z. Bojović szeroko zwracając uwagę na tłumaczenia Tassa oraz na pojawienie się tragedii antycznej, najczęściej za pośrednictwem przekładów i przeróbek włoskich (chlubnym wyjątkiem był sięgający do oryginałów, wykształcony Zlatarić). Sporo miejsca poświęca też autorka kontrowersyjnej *Cyganice*, opublikowanej w Wenecji w 1599 roku przez Andriję Čubranovicia, którego autorstwo zostało podważone na korzyść poety z Hvaru, Mikšy Pelegrinovicia. Naświetlając złożone relacje zachodzące pomiędzy tymi tekstami (Pelegrinović zmarł jeszcze w 1562) i znajdując w ostatniej części utworu Čubranovicia wyraźne nawiązania do bieżących dokonań poetyckich (do D. Ranjiny), nie ucieka przed nazwaniem znacznej części tego utworu plagiatem, przyznaje mu jednak znaczące miejsce w literaturze dubrownickiej. Warto dodać w tym miejscu, że jeszcze w 1935 roku ukazał się polski przekład *Cyganiki* z nazwiskiem Čubranovicia jako autora. Późniejsze publikacje jugosłowiańskie przyznające autorstwo Pelegrinovićowi wpłynęły na autorów polskich; jego nazwisko uwzględnione zostało w opracowaniach Mariana Jakóbca i Joanny Rapackiej.

Kolejną znaczącą epoką w literaturze dubrownickiej był barok („wielki wiek Dubrownika”) trwający od końca XVI do początków XVIII wieku. Rozważania o jego przejawach i twórcach rozpoczyna Zlata Bojović od przypomnienia dyskusji toczących się wokół wyodrębnienia tej epoki kultury przez długi czas uznawanej za schyłkową, „zepsutą” fazę renesansu. Twierdzenie autorki, że pełne uznanie zyskał barok dopiero w XX wieku domaga się uzupełnienia; fundamentalne w tym zakresie dzieło Hugo Wölfflina, *Renaissance und Barock*, bazujące na zdobyczach kultury włoskiej, ukazało się w 1890 roku. Skrótoowo potraktowane zostały także europejskie uwarunkowania zewnętrzne baroku (liczne wojny i niepokoje wewnętrzne) decydujące o generalnej zmianie światopoglądowej (kontrreformacja). Echa tych wydarzeń i tendencji docierały do Dubrownika głównie z Włoch i przejawiały się w licznych tłumaczeniach, przeróbkach i naśladownictwach powodując zasadnicze zmiany nie tylko treści lecz także w zakresie doboru środków wyrazu, języka poetyckiego i wersyfikacji.

Autorka omawianej *Historii literatury dubrownickiej* dokonuje najpierw przeglądu gatunków rozwijających się w baroku: w twórczości lirycznej wyodrębnia więc nurt manierystyczny (naśladownictwa G. Marina i G. Preti), pastoralny, satyryczno-parodystyczny, religijny i patriotyczny szczególnie zabarwiony emocjonalnie po tragicznym trzęsieniu ziemi. Podobnie jak w minionej epoce bujnie rozwija się poezja okolicznościowa. Dominującą pozycję ma jednak epika wierszowana, której rodzaje i twórców autorka prezentuje w zwartym zestawieniu. Przegląd gatunków zamyka charakterystyka nowej formy dramatycznej, zapożyczony z Włoch opery czyli *melodramy*. Istotnym uzupełnieniem źródeł i kontekstów literatury barokowej jest także charakterystyka piśmiennictwa religijnego i historycznego. Osobliwością raguzańskiego baroku była silnie eksponowana idea słowiańska, *slovinstvo*, poczucie przynależności do wielkiej wspólnoty Słowian, co zaowocowało m.in. pojawieniem się wątków polskich, nie tylko w arcypoemacie *Osman Gundulicia*, ale też u innych autorów. Ideę słowiańską najlepiej realizuje Mavro Orbini, mnich benedyktyński wykształcony w Dubrowniku i blisko z nim związany. W opublikowanej po włosku w Pesaro w 1601 roku *Historii Królestwa Słowian (Il regno degli Slavi)* będącej kompilacją wielu źródeł (autor zamieścił tu m.in. przekład *Latopisu popa Duklanina*), także legendarnych, znalazły się dzieje Dubrownika obok historii Serbów, Bułgarów i Chorwatów. Akcentowana przez autora jedność słowiańska, zdaniem Z. Bojović, miała stanowić gwarancję oporu wobec ekspansji islamu.

Spośród charakteryzowanych kolejno autorów najwybitniejszą indywidualnością był bez wątpienia Dživo Gundulić. Za taką formą imienia (Dživo a nie Ivan), zdaniem autorki, przemawiają karty tytułowe dzieł drukowanych za życia autora, oczywiście we Włoszech. Szczegółowa

charakterystyka jego bogatej i różnorodnej spuścizny obejmuje kolejno młodzieńczą twórczość dramatyczną, poezję (znakomita analiza poematu kontemplacyjnego *Lzy syna marnotrawnego*); na szczególną uwagę zasługuje obszerne omówienie *Osmana*. Nurtujący wielu badaczy problem braku dwu środkowych pieśni poematu, zdaniem autorki, w żadnym stopniu nie wpływa na obniżenie wartości dzieła, które stanowi zamkniętą całość zarówno w warstwie historycznej, przedstawionych w nim wydarzeń, jak też ideowej; w motywacjach postępowania bohaterów i na poziomie języka. Niedopracowane, „niedomknięte” pozostały jedynie wątki romansowe, których poeta pracując nad dziełem do końca życia, nie zdążył wykończyć, skupiony na realizacji głównych założeń ideowych i doskonaleniu formy. Szkoda że uwadze korektora umknął błąd w nazwie miejsca wielkiej bitwy; konsekwentnie pojawia się „Хоћин” zamiast „Chocim”.

Dojrzałą poezję barokową reprezentują także liczni poeci jak m.in. Dživo Bunić, Džon Palmotić, a u schyłku epoki wykształcony i wszechstronny erudyta Ignjat Đurđević, którego bogatą i różnorodną twórczość, także w języku łacińskim, autorka szczegółowo analizuje dowartościowując głęboką poezję religijną (poemat *Mandalijena pokornica*), działalność przekładową (przekład Psalterza) oraz erudycyjne i przesiąknięte duchem patriotyzmu piśmiennictwo biograficzne i historyczne (*Životi slavnih Dubrovčana, Istorija Ilirije*). W drugiej połowie XVII wieku odnotowuje Z. Bojović powolny zmierzch melodramy i odradzanie się komedii rodzimej tak mocno osadzonej w realiach życia codziennego miasta, iż władze oficjalnie zabroniły pokazywania konkretnych osób nazywanych po imieniu.

Interesującym przejawem przejmowania włoskich wzorców kulturowych były także Akademie, stowarzyszenia kulturalne, funkcjonujące w Dubrowniku już w końcu XVII wieku. Najśłynniejsza z nich, *Akademija Ispraznih*, skupiała miłośników dobrego gustu (*buongusto*), a więc erudytów znużonych barokową przesadą w poezji, odwołujących się do arkadyjskiej prostoty, a także zainteresowanych doskonaleniem i kodyfikacją języka (projekt wielkiego słownika łacińsko-włosko-ilirskiego nie został do końca zrealizowany). W tym kręgu również na początku XVIII wieku odżyły idee *slovinstva*, ale ich zwolennicy skłaniali się ku bliższemu sojuszowi z Rosją. Pogląd ten reprezentowały m.in. omówione przez autorkę *Historii literatury* dwa poematy sławiające cara Piotra I.

Oddziaływanie kultury włoskiej, z której Dubrownik czerpał twórczo przez wieki, działało hamująco, zdaniem Z. Bojović, na przenikanie i rozwój idei oświecenia, płynących z Francji. Kształcące miejscową młodzież jezuickie Collegium Ragusinum ostro przeciwstawiało się ekspansji francuszczyzny, preferując łacinę i tradycję antyczną. Sprzyjało to działalności przekładowej i twórczości oryginalnej wzorowanej na autorach rzymskich, w opozycji do baroku najpierw w duchu arkadyjskiego akademizmu, a następnie klasycyzmu. Oświecenie dubrownickie autorka omawianej książki dzieli na dwie fazy — pierwszą z nich wyznaczają liczne przekłady i przeróbki aż 23 komedii Moliera, które przystosowywano do tradycji i sytuacji lokalnych. Druga faza to odnowiona tradycja łacińska, literatura religijna i okolicznościowa, obie powiązane kultem nauki, encyklopedyzmu i historyzmu. Znaczna grupa twórców dubrownickich posługujących się wyłącznie językiem łacińskim działała we Włoszech podtrzymując więzi z rodzinnym miastem. Spośród nich wyróżnia Z. Bojović Rudera Boškovicia, znakomitego astronoma, któremu główne dzieło o zaćmieniach słońca, napisane w formie poematu w języku łacińskim, przyniosło zasłużoną europejską sławę. Na gruncie rodzimym autorka wskazuje na rozprzestrzenianie się zbanalizowanej poezji okolicznościowej; wśród licznych twórców XVIII wieku brak wybitnych indywidualności. U schyłku epoki, pod koniec wieku rozwijać się zaczyna anonimowa poezja żartobliwa, której autorka nadaje nazwę „kolenda”. Sądząc z opisu jest to liryka okolicznościowa, zabarwiona humorem, „plebejska”, stanowiąca przeciwagę do klasycznie ułożonej liryki oficjalnej. Może mniej kłopotliwym byłoby określenie jej mianem „liryki mieszczańskiej/folkloru miejskiego”, zwłaszcza że w innym miejscu definiuje się „kolendę” jako „pieśń na początek roku”. Wśród skrupulatnie odnotowanych dokonań poetyckich drugiej połowy XVIII wieku wyodrębnia też autorka pierwszą grupę poetek — kobiet, które wychowane w atmosferze elity kulturalnej również sięgnęły po pióro.

Ostatním symbolickým akcentem zamykajícím dzieje literatury dubrownické jest wydanie drukiem jej sztandarowego dzieła, *Osmana Gundulicia*. Kilkakrotne próby podejmowano jeszcze w końcu XVIII wieku, powstawały wówczas obszerne komenarze dotyczące dzieła, próbowano też dopisać brakujące pieśni. Ostatecznie pierwsze dubrownické wydanie z 1826 roku było zasługą Pijerka Sorkočevicia. Rok później ukazała się w Budzie cyrylicka wersja poematu. „Druk *Osmana* zamyka literaturę dubrownicką, która staje się częścią tradycji literackiej i kulturowej” — tym zdaniem autorka kończy swoją monografię.

Na koniec warto dodać, że literatura dubrownicka nie jest w Polsce nieznaną. Główne zasługi położyła w tej kwestii Joanna Rapacka, autorka monografii *Osmana* („Osman” *Ivana Gundulicia. Bunt świata przedstawionego*, Ossolineum 1975), solidnie udokumentowanej i przystępnie napisanej książki *Rzeczpospolita Dubrownicka* (Warszawa 1977), wstępu i opracowania tomu *Dubrownicka liryka miłosna* (Warszawa 1989) poprzedzonego rok wcześniej opublikowanym esejem dołączonym do wyboru przekładów tejsze liryki w „Literaturze na Świecie” (1988/10), a także kilku artykułów zawartych w pośmiertnym tomie *Śródziemnomorze, Europa Środkowa, Balkany. Studia z literatur południowosłowiańskich* (Kraków 2002). Należne miejsce znalazła również literatura dubrownicka w opracowaniach o charakterze podręcznikowym: w *Literaturach narodów Jugosławii* Mariana Jakóbca (1991) i w *Dawnej literaturze serbskiej i dawnej literaturze chrwackiej* Joanny Rapackiej (1993). Szczegółowe i uporządkowane ustalenia zawarte w omówionej wyżej, znakomitej *Historii literatury dubrownickiej* Zlaty Bojović, ze wskazaniem nieznanych wcześniej drobnych *poloników*, otwierają przed polskimi slawistami nowe perspektywy badawcze.

Milica Jakóbiec-Semkowowa

* * *

DOI: 10.19195/0137-1150.164.16

Ivo Harák, *Bávník Josef Suchý*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2014, ss. 158.

Jeden v současnosti a ve své generaci největších znalečů české katolicky orientované literatury, bohemista dr. Ivo Harák, vědecko-pedagogický pracovník Pedagogické fakulty UJEP v Ústí nad Labem, vydal v roce 2014 pozoruhodnou monografii o pronásledovaném básníkovi a překladateli (proslulém zejména svými záslužnými překlady z lužické srbštiny) Josefu Suchém (1. 3. 1923, Lesní Jakubov /u Náměště nad Oslavou/ — 30. 5. 2003, Brno).

Jde přitom o další Harákovu monografii, v níž je věnována pozornost některému ze silné generace spisovatelů narozených kolem roku 1920. Předcházela jí kniha *Bávník a jeho čas* (2012) zasvěcená životu a dílu Zdeňka Rotrekla (1920, Brno — 2013, Brno). Tuto linii je třeba podtrhnout z důvodů uměleckých (oba autoři patřili k výraznému proudu moravské katolické literatury) i mimouměleckých. Rotrekl vedl protikomunistickou odbojovou skupinu, v níž působil i Suchý a která pomáhala při emigraci do Rakouska osobám, pro něž bylo nebezpečné zůstat v komunisty ovládaném Československu. Po Rotreklově zatčení byl zatčen také Suchý, a to během své výuky na Státní dopravní škole v pohraničním městě Valtice (přímou před svými žáky) a tři roky vězňem ve stalinském kriminále. Po propuštění byl povolán do vojenské služby a zařazen na další tři roky k Pomocným technickým praporům (útvary Československé lidové armády, které v letech 1950–1954 působily pro internaci a převýchovu tzv. politicky nespolehlivých osob). Poté se Suchý, absolvent oborů čeština a filozofie na FF MU v Brně, uplatnil již jen v dělnických profesích jako soustružník při výrobě traktorů v brněnské továrně ZKL — Zetor. Teprve v r. 1968 mohl nastoupit do brněnského nakladatelství Blok, kde pracoval jako redaktor až do svého odchodu do důchodu v r. 1983.